

Nr 23.

Ankom till riksdagens kansli den 22 maj 1917 kl. 1/2 12 f. m.

*Första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 23,
i anledning av andra kammarens beslut rörande väckt
motion om skrivelse till Kungl. Maj:t i fråga om an-
ordnande av en statens egen tillverkning av papper.*

Uti en inom andra kammaren avgiven och till dess femte tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 142, har herr *Ingvarson* hemställt, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, det Kungl. Maj:t måtte låta verkställa skyndsamt utredning rörande möjligheten för staten att genom egen tillverkning tillgodose dels eget och andra samhällsorganisationers, dels i lämplig utsträckning enskilda personers och företags behov av papper och dylikt till lägsta möjliga pris samt för riksdagen snarast framlägga de förslag, vartill utredningen kan föranleda.

Motionen.

Beträffande motiveringen för denna hemställan hänvisas till motionen.

Andra kammarens utskott har i anledning av motionen anfört:

»Den förevarande motionens syfte är att nedbringa de för närvarande högt uppskrivade papperspriserna. För ernående av detta syfte föreslår motionären, att staten skulle anlägga egna pappersbruk, vilkas tillverkning i främsta rummet skulle tillgodose statens eget behov av olika slags kartong, papp och papper men även, i den mån detta behov ej befunnes tillräckligt stort för att möjliggöra en fullt rationell och ekonomisk drift, kunna stå till kommuners, landstings och andra samhällsorganisationers samt även den allmänna marknadens förfogande.

*Andra
kammarens
utskott.*

Motionären hänvisar till, att den svenska staten äger åtskilliga förutsättningar för att kunna med fördel bedriva egen papperstillverkning.

Bihang till riksdagens protokoll 1917. 12 saml. 2 avd. 22 häft. (Nr 23.)

Den har skogar och kraftkällor, och bådaderas rationella utnyttjande anser motionären skulle vinna avsevärt på befintligheten inom lämpligt avstånd av trämassfabriker. Härigenom har motionären antytt det sammanhang, i vilket frågan om åstadkommande av billigare papper för i första hand staten själv står till en annan mycket betydelsefull fråga, nämligen frågan om vilka åtgärder staten bör vidtaga för att åstadkomma förädling av avkastningen från staten tillhöriga skogar.

Till den senare frågan har innevarande riksdag redan varit i tillfälle att taga ställning, nämligen vid behandlingen av jordbruksutskottets utlåtande nr 29 i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t angående åvägabringande av en statens industriella verksamhet för förädling av avkastningen från statsskogarna m. m. I den ena av dessa motioner, nr 102 i andra kammaren av herr Johansson i Sollefteå m. fl., hemställdes om en skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om verkställande av kostnadsberäkning för byggande av ett modernt sågverk kombinerat med trämassfabrik och pappersbruk. Detta förslag vann emellertid icke riksdagens bifall.

Om det sålunda får anses, att innevarande riksdag redan tagit ståndpunkt till frågan om införandet av en mer omfattande statsdrift för tillverkning av papper, så har utskottet dock icke därav ansett sig förhindrat att på grund av den nu förevarande motionen undersöka möjligheterna för staten att genom egen tillverkning i mindre skala tillgodose sitt behov särskilt av finpapper. Därvid synes det böra övervägas, huruvida icke en sådan tillverkning kunde anslutas till en redan befintlig statsdrift på hithörande område, nämligen riksbankens pappersbruk i Tumba.

För närvarande förekommer vid detta bruk uteslutande handpappers-tillverkning (sedlar, säkerhetspapper o. s. v.). För att utröna möjligheten av en utvidgning och omläggning av driften till att omfatta även maskinpappers-tillverkning, har utskottet inhämtat upplysningar av förvaltaren vid Tumba bruk, som även utarbetat en promemoria beträffande cellulosa- och papperstillverkning för statens behov med särskild hänsyn till tillverkningen vid Tumba pappersbruk, vilken såsom bilaga åtföljer detta utlåtande. Av denna promemoria inhämtas, att enligt förvaltarens mening Tumba bruk saknar förutsättningar för cellulosa- eller grovpapperstillverkning, men däremot lämpar sig väl för en mindre tillverkning av finpapper; vidare att en utbyggnad för maskinpapperstillverkning vid Tumba bruk skulle innebära en högst väsentlig ekonomisering av bruksdriften. Detta senare skulle bli fallet, i synnerhet om dag- och nattdrift infördes, varigenom emellertid tillverkningskvantiteten komme att rätt avsevärt över-

stiga statens eget behov av papper, och bleve det därför nödvändigt att vinna avsättning för överskottet på annat håll. Detta synes emellertid utskottet icke böra möta några svårigheter, då kommuner, landsting och andra samhällsorganisationer torde kunna påräknas som avnämare.

Utskottet vill här erinra om, att visserligen så nyligen som vid förra årets riksdag beslut fattats att för en kostnad av 430,000 kr. utföra vissa reparations- samt om- och nybyggnadsarbeten vid Tumba bruk, varigenom driften skulle kunna ökas med omkring 40 procent. Men denna ombyggnad nödvändiggjordes av det förfallna och förslitna skick, varuti vissa byggnader och maskiner befunno sig, och synes icke stå hindrande i vägen för ytterligare utbyggnad i och för införande av maskindrift vid sidan om men även delvis ersättande handpapperstillverkningen. Tvärtom har vid nybyggnadsarbetets planläggning hänsyn tagits till en eventuell framtida utvidgning i sådan riktning. Härom anfördes av bankoutskottet i dess utlåtande i ärendet: »Det bör även framhållas, att, därest i en framtid anordningar för maskintillverkning av papper skulle anses böra införas, tillräcklig och lämpligt belägen plats därför beräknats i sammanhang med de nu föreslagna lokalerna, vilka avse uteslutande handgjort papper». Det torde kanske också här böra erinras om att år 1912 framlades av dåvarande inspekterande fullmäktigen för Tumba bruk ett utarbetat förslag till sådan omläggning av driften vid Tumba, att där skulle kunna tillverkas allt det papper som användes i statsförvaltningen, ett förslag som då ansågs innebära en alltför stor omläggning av bruksdriften och därför ej biträdades av bankofullmäktige.

Utskottet finner det önskvärt, att denna tanke nu kunde förverkligas. I varje fall synes den utvägen böra tagas i beaktande vid en mera ingående undersökning av möjligheten för staten att genom egen tillverkning tillgodose sitt behov av papper, vilken undersökning utskottet anser sig böra tillstyrka särskilt med hänsyn till de rådande höga pappersprisen.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa, att andra kammaren för sin del ville besluta, att riksdagen i skrifvelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, det Kungl. Maj:t måtte låta verkställa skyndsamt utredning rörande möjligheten för staten att genom egen tillverkning — då i första hand genom införande av maskinpapperstillverkning vid Tumba bruk — tillgodose i främsta rummet sitt eget behov av finpapper samt för riksdagen snarast framlägga de förslag, vartill utredningen kan föranleda.»

Till detta utskottsutlåtande var fogad följande reservation av herr Thore: *Reservation.*

»Motionären syftar åt att genom en statens egen papperstillverkning nedbringa nu gällande höga papperspriser. Några siffror ha emellertid ej anförts, ej heller något annat närmare bevismateriel framlagts för påståendet, 'att om staten tillverkade papper vid egna bruk, skulle kostnaden i icke ringa grad kunna nedbringas'.

Ej heller utskottet har närmare undersökt, huruvida en statlig pappersfabrikation skulle förbilliga papperet. Sålunda har utskottet ej sökt skaffa sig upplysning om huruvida nu gällande höga papperspriser till väsentlig del förorsakas av högre anskaffningskostnader etc. för råvaran till fabrikationen, om det beror på mindre rationella tillverkningsmetoder eller om det tilläventyrs har sin grund i en ävlan att öka vinsten på tillverkningen.

Utan att ingå på de ekonomiska förutsättningarna för statsdrift, då det gäller pappersfabrikation i allmänhet, har emellertid utskottet ansett sig böra begära en utredning rörande möjligheten för staten att huvudsakligen genom införande av maskinpapperstillverkning vid Tumba bruk tillgodose i främsta rummet sitt eget behov av finpapper.

Nu visar det sig emellertid, att statens behov av finpapper uppgår till högst 400 ton per år, vilken pappersmängd utgör endast en bråkdel av tillverkningen vid ett av de större privata bruken. Under sådana förhållanden torde statsfabrikationen knappast bli ekonomiskt lönande. Skall tillverkningen utökas motsvarande en normalfabrikation vid ett pappersbruk, måste avnämaren till större delen av produktionen sökas utanför statens verk; d. v. s. staten eller egentligen riksdagen, ty dit hör ju Tumba bruk, måste uppträda som pappersförsäljare på den in- och utländska pappersmarknaden, vilket förefaller mig vara ekonomiskt förkastligt.

Oavsett ovananförda skäl för avslag på motionen må återopas, att riksdagen så sent som under fjolåret, på hemställan av bankoutskottet, anslag 430,000 kr., fördelat på två år, till om- och nybyggnadsarbeten vid Tumba bruk för utökning m. m. av handpapperstillverkningen. Det synes vara anledning att invänta ifrågavarande arbetes färdigställande, innan några nya utvidgningar av Tumba planeras.

På grund av det ovananförda har jag anledning att yrka, att ifrågavarande motion icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.»

*Andra
kammarens
beslut.*

Andra kammaren beslöt i enlighet med sitt tillfälliga utskotts hemställan.

Detta andra kammarens beslut har delgivits första kammaren, som hänvisat ärendet till förberedande behandling av sitt andra tillfälliga utskott.

Det är med hänsyn till nu rådande höga papperspris och i syfte att söka nedbringa dessa, som motionären föreslår, att staten skulle anlägga egna pappersbruk för att i första rummet tillgodose eget behov av olika slags papper, papp och kartong, men även ställa denna sin tillverkning till kommuners, landstings- och andra samhällsorganisationers såväl som den allmänna marknads försorgande. Andra kammaren har genom sitt beslut väsentligen begränsat den av motionären ifrågasatta utredningen till att omfatta endast maskintillverkning av s. k. finpapper, i första hand genom införande av sådan tillverkning vid Tumba bruk.

På grund av de synnerligen höga byggnadskostnader, som för närvarande råda, och vilka även under en avsevärd framtid torde komma att göra sig gällande, ävensom med hänsyn till ansenligt stegrade pris på maskiner för papperstillverkning måste utskottet finna det stora tvivel underkastat, huruvida någon anläggning för statens räkning av ett pappersbruk under närmaste tiden skulle kunna ställa sig i någon mån ekonomiskt fördelaktig. De nu osedvanligt uppdrivna pappersprisen bero på abnorma förhållanden, i det konkurrens utifrån är utesluten samt tillverkningskostnaderna ställa sig särdeles höga. Det är uppenbart att efter handelsförbindelsernas återställande dessa papperspris komma att efter hand nedgå till mera normala.

Ett pappersbruk, som tillkommit under en betydande högkonjunktur för byggnadsmateriel och maskiner samt således långt framåt måste räkna med ovanligt höga anläggningskostnader, kommer vid ett prisfall på sin tillverkning i ett särdeles ogynnsamt läge i förhållande till äldre fabriker. Tidpunkten för en sådan statens anläggning eller en utvidgning till även maskinpapperstillverkning av riksbankens pappersbruk vid Tumba synes därför nu vara föga lämplig.

Ett väsentligt skäl för utskottet att icke kunna tillstyrka första kammaren att biträda medkammarens beslut är emellertid, att ärendet så sent kommit utskottet tillhanda som efter ordinarie riksdagstidens slut och endast få dagar före riksdagsarbetets avslutande, under det att andra kammarens femte tillfälliga utskott haft detsamma på remiss i fulla tre månader. Det har därför icke varit utskottet möjligt att införskaffa de ytterligare sakliga upplysningar, vilka erfordras för frågans bedömande utöver den P. M., som till andra kammarens utskott avgivits av förvaltaren vid Tumba bruk. Det saknas till och med yttrande av bankofullmäktige, vilka äro nämnda pappersbruks närmaste principaler.

I anledning av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att andra kammarens i ärendet fattade beslut icke måtte till någon första kammarens åtgärd föranleda.

Stockholm den 22 maj 1917.

På utskottets vägnar:

OSKAR NYLANDER.

Vid ärendets slutbehandling inom utskottet hava närvarit: herrar Nylander, Danström, v. Koch, Larson, Ström, Permansson och Norman.

Bilaga.

P. M.

beträffande cellulosatillverkning för statens behov med särskild hänsyn till tillverkningen vid Tumba pappersbruk.

Av riksdagens andra kammarens femte tillfälliga utskott anmodad att uttala mig beträffande cellulosatillverkning samt utvidgad papperstillverkning genom en statens cellulosatill- och pappersfabrik, får jag härmed vördsamt anföra följande:

*Cellulosatill-
verkning.*

Ehuru grundförutsättningarna för en gynnsam cellulosatillverkning äro allmänt kända, torde såsom de viktigaste böra framhållas: tillgång av råmaterial, kraft och bränsle samt ett gott fabriktionsvatten.

1. *Råmaterial:* Läget för en cellulosafabrik bliver beroende av läget hos de skogsbestånd, som skola giva råmaterial.

2. *Kraft och bränsle:* Förbrukningen av kraft och värme är vid cellulosatillverkningen betydande, varför fabriktens läge bör medgiva billig vattenkraft och billigt bränsle.

3. *Fabriktionsvatten:* Gäller tillverkningen icke endast slip- och sulfatmassa utan även kvalitetstillverkning av sulfitmassa, höjas härigenom fordringarna på ett tillräckligt rent fabriktionsvatten.

Ovanstående betingelser angiva ett skogs- och vattendistrikt såsom lämplig plats för cellulosafabrik.

*Papperstill-
verkning.*

Vid förarbetning av cellulosafabriktens halvfabrikat till papper, sparas givetvis kostnader för transport m. m., ekonomiseras bättre kraft- och värmeanläggningar samt inbesparas åtskilliga allmänna omkostnader genom att pappersbruket förenas med cellulosafabriken.

Detta gäller i första rummet en masstillverkning av grövre papper, tidnings- och omslagspapper samt papp. Beträffande finpapper tillkomma eller modifieras en del synpunkter.

Genom att ett finpappersbruk huvudsakligen förarbetar sulfitecellulosa, lump-, halm- och espartomassa, varav endast sulfitecellulosa kan tänkas produceras vid ett statens verk, sänkas fabriken transportkostnader för råmaterialer icke endast genom ett läge invid sulfitefabriken utan även i högre grad än för ett grovpappersbruk genom billiga infrakter av övriga råmaterialer utom sulfitecellulosa.

Finpapper.

Ett finpappersbruk förbrukar avsevärd mängd värme för papperets torkning, vilken torkning utföres med lågtrycksånga. Genom att i ångcentralen generera högtrycksånga samt medelst exempelvis avtappningsturbiner tillgodogöra sig en del av ångtrycket till kraft för att därefter använda avtappningsången såsom lågtrycksånga, erhålles utöver den i varje fall nödvändiga torkången en icke oväsentlig mängd billig ångkraft. På grund härav är numera för ett finpappersbruk en riklig tillgång på vattenkraft av något mindre vikt än förr.

Av allra största betydelse för finpapperstillverkning är däremot tillgången till ett rent och färglost fabrikationsvatten, d. v. s. det vatten, i vilket pappersmassan förarbetas. Under det att ett ogynnsamt läge i övrigt mer eller mindre ökar tillverkningskostnaderna, kan bristen på ett tillräckligt rent fabrikationsvatten helt och hållet omöjliggöra kvalitetspapperstillverkningen.

Av anförda skäl framgår, att Tumba bruk saknar förutsättningar för vare sig cellulosa- eller grovpapperstillverkning. *Tumba bruks läge.*

Däremot kan läget anses vara ganska gynnsamt för en mindre tillverkning av finpapper.

Disponibel vattenmängd vid Tumba är c:a 300 liter pr sekund, vilka vid nuvarande tillverkning och förbrukning av fabrikationsvatten giva ett överskott, varur upp till 80 hästkrafter utvinnas. Med inskränkning av den till kraft uttagna vattenmängden kan fabrikationsvattentillgången sålunda anses motsvara en för finpapper rätt avsevärd tillverkningskvantitet.

Vattenkvaliteten har intill sista tid varit synnerligen god. En försämring av vattnets beskaffenhet är att anteckna från tiden för anläggandet av Söderby sjukhus. Denna försämring är emellertid av sådan art, att den kan avhjälpas.

Beträffande kraftbehov vid eventuellt ökad tillverkning är Tumba bruk huvudsakligen hänvisat dels till ångkraft från eget kraftverk, dels till möjligheten att från Untraverken erhålla elektrisk kraft.

Slutligen är att beträffande Tumba bruk anteckna ett för in- och utfrakter jämförelsevis gynnsamt läge invid stambana nära Stockholm.

Vid Tumba bruk tillverkas för närvarande c:a 35 ton handgjort papper pr år. *Ökning av Tumba bruks*

Den nu pågående nybyggnaden vid Tumba har blivit en nödvändighet i första hand på grund av det gamla brukets fallfärdiga skick. Efter nybyggnadens färdigställande kan brukets produktionsförmåga ökas med omkring 50 %, motsvarande c:a 60 ton handgjort papper under förutsättning av att denna kvantitet till avsevärd del utgöres av papper med ordinär risvikt. *produktion genom pappersmaskin.*

Genom införande av maskindrifft vid Tumba komme tillverkningen att böra höjas med minst det minimum en mindre finpappersmaskin producerar vid endast dagdrifft, d. v. s. omkring 400 ton papper pr år. För utnyttjande av värme

och maskinkostnad vore dock vid maskinpapperstillverkning införandet av dag- och nattdrift ur ekonomisk synpunkt ett önskemål. Detta motsvarar en produktionsökning av c:a 800 ton.

Ehuru en hel del papper, vilka vid Tumba handformas, med fördel kunna tillverkas på pappersmaskin, anses för vissa papper, såsom storsedlar, säkerhetspapper med förnämligare vattenmärken m. m., handtillverkning böra bibehållas. På grund av att handgjorda papper under sista tid efterfrågats i större mängd än Tumba bruk kunnat tillverka, är antagligt att handbruket även efter införande av maskindrif skulle hava full sysselsättning.

Beträffande avsättningen för det på pappersmaskin framställda papperet torde böra anmärkas, att statens behov av finpapper knappast uppgår till den kvantitet en mindre pappersmaskin producerar vid endast dagdrift. En beräkning över statens behov av finpapper, som undertecknad år 1914 utan inhämtande av detaljuppgifter utförde, gav till resultat c:a 300 ton finpapper pr år. Noggrann utredning beträffande den nuvarande förbrukningen saknas. Men även om statens behov av finpapper under den närmaste tiden kommer att uppgå till 400 ton pr år, bliver det för en i möjligaste mån ekonomisk drift med ty åtföljande dag- och nattdrift samt fördubblad produktion nödvändigt för Tumba bruk att på privat marknad söka avsättning för produktionsöverskottet.

Av detta produktionsöverskott torde emellertid en icke oväsentlig del kunna ifrågakomma för kommunala behov.

Arbetare-
antal.

För nuvarande tillverkning vid Tumba äro sysselsatta ett 120-tal arbetare, kvinnliga och minderåriga inberäknade. En utökning av den nuvarande produktionen med 400 ton maskinpapper pr år skulle medföra en ökning av brukspersonalen med högst ett tjugotal manliga och ett tjugotal kvinnliga arbetare.

Tillverk-
ningskosti-
naden.

De nuvarande tillverkningskostnaderna äro synnerligen höga, dels till följd av tillverkningsmetoden, dels på grund av att brukets allmänna omkostnader falla på en ringa tillverkningsmängd.

Då de tekniska förutsättningarna vid bruket för en maskinpapperstillverkning i mindre skala utan att i högre grad vara framstående dock kunna betecknas såsom rätt fördelaktiga, torde det vara uppenbart, att en utbyggnad för maskinpapperstillverkning vid Tumba bruk skulle innebära en högst väsentlig ekonomisering av bruksdriften, i synnerhet om dag- och nattdrift infördes.

Fastän en till endast dagdrift inskränkt papperstillverkning visserligen komme att medföra avsevärt lägre kostnad för vissa av statens papper, framför allt de, vilka för närvarande tillverkas vid Tumba, skall bruket, efter mitt förmenande, endast vid en under dag- och nattdrift utförd intensiv drift kunna med skäligen vinst tillhandahålla finpapper till vanliga marknadspriser. .

Tumba den 31 april 1917.

Vördsamt

J. VESTERGREN.